

LETO
2

TOVARNIŠKI

JESENICE-
FUŽINE

VESTNIK

KRANJSKE
INDUSTRIJSKE
DRUŽBE

Mlademu kralju

Na Korenskem sedlu stoji par korakov od meje spomenik. Postavljen je na mestu, kjer je mladi princ Peter zadnjič videl svojega očeta, velikega kralja in državnika Aleksandra I. Tu sta se zadnjič poslovila in mali Peterček je še dolgo mahal očetu v slovo, ko je voz odhajal po klancu nizdol. Kralj Aleksander je stal in pošiljal za sinom zadnji pozdrav.

Čez 20 dni pa so sporočili mlademu princu, da je oče mrtev in da ga domovina kliče, da zasede prestol velike domovine v vrsti vladarjev, ki so izšli iz ljudstva, ki so se z ljudstvom ramo ob rami bojevali za svobodo, ki so z ljudstvom trpeli in z ljudstvom vedno čutili. Dinastija Karadorđević je narodna dinastija kakor ji ni podobne na zemlji. Svojega plemstva si ni pridobila z izvolitvijo pri zeleni mizi, nego kot prvi vojak za svobodo naroda v strelskih jarkih in na bojnih poljanah, zato je v naši ljubezni do naše dinastije tudi naš ponos.

Ob spominu rojstnega dne našega mladega vladarja Petra II. želimo temu velikemu sinu domovine, da bi bil tako velik v svojih delih za domovino kot je bil naš blagopokojni Aleksander I. in da bi bil bolj srečen.

Živel kralj Peter II.

Živela domovina Jugoslavija.

bilo podjetje tu in kakor bi bili obratovodje tu samo zato, da delavstvo odpustčajo. Enostavno tako je in nič drugače. Gotovost zahtevamo, ker je gotovost sijajna stvar in lepa reč. Res je to, toda ali smo kaj pomislili na to, da je podjetje prvo, ki želi največje gotovosti, da je gotovost za podjetje bolj važna kot za kogar koli, kajti od podjetnosti ne živita samo dva pomočnika, nego domala ves revni kraj visoke Gorenjske in od te podjetnosti živi velikokrat tudi tisti, ki proti tej podjetnosti pisari, četudi ve, da bi moral v primeru zastanka industrije tudi on povezati culo in iskati kje drugod kako ljudsko in delavno skupnost, od katere bi živel in jo morda zopet napadal. Lahko je in zabavno napraviti se važnega in iz dolgočasia napisati članek tje v en dan, da ga bodo ljudje brali in se čudili brihtnosti pisca, toda predvsem tem je važno, kaj kdo dejansko stori, da bo ta naša gotovost zavarovana. Lahko je biti pisun, saj ima abeceda le 24 črk in lahko je pisati proti podjetju, saj je to kar nekam popularno, toda delati za gotovost dela in zaslužka je malo težje.

Podjetje je prvo

Podjetje je prvo, ki je dolžno oskrbeti in zjamčiti zdrav in dela sposoben obrat. Podjetje je prvo, ki je odgovorno in ki mora storiti vse, da se podjetnost postavi na najbolj uspešno delovno podlagi in to ne samo za en dan vnaprej, nego za vsako dogledno bodočnost. To je nesporno dolžnost podjetja, istočasno pa je ta skrb dokaz, da je podjetje zdravo upravljano in da ne vlada v njem mrtvilo, ki bi samo čakalo, od kod bo kdo kaj prinesel in od kod bo priromala kaka konjunktura.

To svojo dolžnost pa je podjetje v največji meri izpolnjevalo in izpolnilo. Morda ni podjetja, ki je za gotovost dela in zaslužka za podjetje in za delavstvo investiralo v nove naprave toliko skrbi, študija in denarja, kot je to storila KID. Ni zlepa podjetnosti na kontinentu, ki bi iz par zastarelih železarskih kovačnic in lop razvila tako lično, trdno in dokaj moderno železarsko industrijo. Ni bilo zlepa v kak kraj, posebno pa ne v kraj revne slovenske zemlje investiranega toliko denarja za zagotovljenje dela in zaslužka kakor na Jesenice. Investicije v kak zlat rudnik so nekaj drugega, pri nas

Za gotovost dela in zaslužka

Nekaj misli okrog odpustov pri naši industriji

Pred meseci je bilo pri jeseniški industriji odpuščenih nekaj sodelavcev. Odpusti so bili izvršeni radi vzrokov, ki smo jih navedli v Tovarniškem vestniku štev. 13.

Na te odpuste je prišla različna kritika. Običajno je že postalo, da pri vsakih odpustih, ki prizadenejo tako podjetje, kot splošnost, najbolj pa dotičnega, ki je izgubil delo in zaslužek, takoj obdolžimo tistega, ki nam je najbližji in ki je sporočil odlog za odpust. Misliti je težko, zato obračunajmo kar z najbližjim, ki je imel z odpusti opraviti, pa če je ta izvršil tudi samo formalnost odpusta. Šele takrat, kadar so odpusti tako katastrofalni, da se ustavljajo cela podjetja, ko

se zapirajo v kakem kraju obrati na splošno, šele tedaj odpremo oči in pomislimo malo dalje in spoznamo, da odpustov ni kriv obratovodja ali uradnik, ki je izstavil odpustne listine, nego, da so vzroki odpustov povsem neke druge.

Po tem starem in lenem običaju so nekateri postopali tudi ob priliki zadnjih odpustov pri naši železarni. Trije listi so se obregnili celo ob obratovodje, češ, danes govorite tako, jutri pa boste odpustili. Ti očitki so tako nespametni in omejeni, da je nanje težko odgovarjati. Hočejo nam dopovedati, da je podjetje, da so obratovodje in da je kak posameznik na Jesenicah kriv teh odpustov. Hočejo dalje nekam očitati, kakor da bi

pa je samo delo. Lastniki KID, ki so dali denar za zagotovljenje dela v kraju, so se vsa zadnja leta odpovedovali zase vsakih dividend, torej izplačilu tistega denarja, do katerega ima pravico vsak vlagatelj v kako podjetnost in celo vsak vlagatelj v najmanjšo podeželsko posojilnico. Prav v zadnjih letih, ko so nekateri »brihtneži« iznašli krilate besede, »da nosi podjetje denar čez mejo«, so bili za zagotovljenje dela vloženi visoki milijoni v jeseniške obrate. Ne, ni bila samo konjunktura, ki jo vlečejo čez usta tisti, ki o solidnem gospodarstvu nimajo pojma, kajti, če bi bilo odvisno vse od konjunktуре, zakaj pa so zaprle Strojne tovarne in livarne v Ljubljani, zakaj je izgubilo tam delo 300 delavcev, zakaj sredi konjunktуре. Tvor-nica v Ljubljani je morala zapreti pred nosom vseh mogočih znanstvenih, socialnih in upravnih ustanov, kar je dovolj velik dokaz, kako malo more kdo pomagati, če pade osnova, ki je podjetnost vzdrževala.

Pri vsem tem pa ne smemo pozabiti, da so bile investicije vložene na Jesenice takrat, ko so nad bodočnostjo naše delavnosti obupavali stoddostni rojaki in patnotje, istočasno, ko se druge industrije selijo na jug za trgov in istočasno, ko je država organizirala veliko lastno državno železarsko podjetnost sredi samega tržišča rude in premoga ter ob čisto jasnih prednostih. Jeseniške železarne pa so daleč stran od tržišča in so daleč stran od surovin — vmes je dragi prevoz, zato je investicija v ta revni kraj gotovo še enkrat tako pomembna in če hočete, še enkrat tako korajžna, kakor pa investicija v kraj sredi tržišča. Jeseniška podjetnost je torej storila svojo dolžnost za ustvarjanje gotovosti bolj kakor pa bi si kdo sploh misliti mogel. To bo mogoče osporavati samo še norec, in to bodo osporavali morda le še tisti, ki ne morejo videti, da bi v naši podjetnosti vladalo sožitje, nego želijo večne spore in sovraštva, da bi ob njih poizkušali svoje voditeljske temperamentе.

Na vse to pa bo hotel biti kdo brihten, popularen, zanimiv in viden, zato bo napisal stavek, ki ga je nekje morda bral: »ja, ali podjetnost ni dala teh investicij iz socialnega čuta, zato so te investicije slabe. Podjetnost le izkorišča...« Tako se bo odrezal ta naš prijatelj in bo gledal okrog sebe, če se mu morda kdo čudi in če ga že občudujejo. Vsi pametni ljudje na zemlji pa vedo, da podjetnost samo dela, da oskrbuje samo delo in zaslužek. To je tudi njena dolžnost. V kolikor pa je tu ali tam socialnosti, je drugo vprašanje, za KID lahko rečemo samo to, da je po svojih najvišjih mezdah v državi do danes gotovo najbolj socialna in da je s to socialnostjo prisilila še druga podjetja do višjih plač. Nobena podjetnost okrog nas ni pokazala tega, zato naj velja socialni nauk najprej tistim, ki so za nami — teh pa je dovolj. Podjetnost baje izkorišča. To je zopet brihten izraz. Da, da, pri nas v Sloveniji premalo izkoriščamo. Zakaj pa nihče ne piše o tem, kako ostaja vodopad pri Mostah neizkoriščen in tečejo leto za letom milijoni v morje. Kako lahko bi tam stala električna centrala in kako koristno bi bilo, če bi tisto bogastvo kdo izkoriščal, kako srečni bi bili ljudje. Sedaj tam nihče ne izkori-

šča in izgubljam tako narodno premoženje, ki odteka v morje ob naši revščini, zakaj tam nihče ne kritizira. Ko pa bo kdaj tam kaka podjetnost, potem bodo prišli tje trabanti in bodo govorili in bodo pisali, kako tista podjetnost »izkorišča«, kajti trabantu je vsceno, kako govori, samo da govori.

Tako je treba stvarno gledati na položaj, potem more človek objektivno oceniti vsak dogodek in če bi tako gledali vsi, potem se bi tudi ne zgodilo, da bi za zadnje odpuste delavstva obdolževali obratovodje in podjetnost, kot so to delali nekateri celo po časopisih. V našem listu smo pred dvema mesecema omenili stvarne vzroke odpustov, kajti z našim poštenim delavstvom hočemo samo pošteno in iskreno govoriti ob vsaki in tudi ob najhujši priliki. Le ob odkriti besedi je možno zaupanje. Delavstvo je to razumelo, niso pa hoteli razumeti drugi in so očitali nesocialnost. Dobro, zakaj pa ne zaposli kak trgovec 35 pomočnikov mesto dveh, zakaj pa ne kak privatnik 73 služkinj mesto ene, saj bo to le znak njegove »socialnosti«. Če pa se on izgovarja na gospodarske prilike, potem pa naj pusti tudi drugim in tudi podjetju, da so poleg vsega še gospodarske prilike, ki jih je treba upoštevati, da ne gre gospodarstvo k vragu. Vsak sleherni gospodar

lahko propade, vsak gre lahko v konkurz, vsak lahko slabše gospodari, le podjetje je tako sijajno, da mora samo uspevati, le pri podjetju ne sme biti nikoli kake gospodarske depresije.

Izgledi za naprej

Ob priliki odpustov smo stvarno odgovorili, da je odpuste povzročila ustavev investicijskih del, delno pa padec naročil. Vedno znova pa se nam stavlja vprašanje redukcij. Na to vprašanje moremo samo stvarno odgovoriti. Sedaj je stalež prilagoden naročilom in produkciji. Če padejo naročila, pade produkcija in se mora zmanjšati stalež. Če pa se povečajo naročila, se poveča produkcija in s tem stalež sodelavcev. Investicijska dela nimajo z rednim staležem ničesar opraviti in so le začasna, kadar so. Ni verjetno, da bi dosegli zopet stalež pred redukcijami, ker ni verjetno, da bi se naročila za toliko dvignila.

Poglavitno pri vsem tem je, da je podjetje storilo svojo dolžnost za zagotovljenje dela in zaslužka — vse kar je od podjetja odvisno. Če pa pridejo višje sile, ki od podjetja niso odvisne, potem pa naj odpadejo napadi na podjetje in pomagajmo raje vsi, da se tiste višje sile popravijo v dobro za nas vse.

Pomagajmo kmetu in delavcu

Potrebna preureditev prodaje in nakupa živil

Ni naš list zato tu, da bi opominjal na stvari, ki se bolj tičejo drugih, vendar ker je zadeva važna in bi bila koristna za naše delavstvo in za njihove družine, jo načenjamo.

Tisti, ki se zaletavajo v našo podjetnost, naj bi raje delali na tem, da bi se naš trg pomnožil s potrebščinami in da bi se trg na Jesenicah pocenil. Ali ni, na primer, dvojna škoda, ko v kakem kraju bogato obrodi sadje in ga kmetje ne morejo prodati, ker ni tam v bližini močnega trga in ker jih nihče na to možnost ne opozori. Pridelek deloma shrani, velik del spreša v alkoholne pijače in vse se nekam izgubi, da nima od tega tiste koristi, ki bi jo lahko imel. Če pa kaj prodaja, prodaja po ceni, ki je nesramno nizka. Isto je z drugimi pridelki: ččšplje, slive, krompir, repa, zelje, pesa, dalje grozdje, jagode, borovnice itd.

Koliko bi lahko kmetje in bajtarji zaslužili, če bi kdo organiziral tako prodajo, opomogli bi se, ker denar tako zelo potrebujejo za nakup drugih potrebščin. Ali ne bi bilo tako delo najboljše delo za naše revno podeželje.

Na drugi strani pa stojijo tu naši trgi prazni — ali pa je tam par košar. Naša delavska gospodinja kupuje grozdje po 12 din, ko bi ga pridelovalec rad dal za 3 din, kupujemo drago inozemsko sadje in sploh nimamo trga, ki bi zadoščal potrebam delavskih gospodinjstev. Ali ne bi bilo pametno organizirati tak nakup, da bi na primer opozorili gospo-

dinstva za nakup grozdja, sadja in druge robe ob pravem času od domačih pridelovalcev. Takrat bi lahko nakupili zaloge, koristili revnemu domačemu pridelovalcu in sami sebi. Če ni grozdja v juliju, pa počakajmo, da bo domače v oktobru in takrat nakupimo za vkuhanje in slično. Če ni jabolk junija, pa počakajmo na domač pridelek v septembru, pa takrat kupimo zaloge, toda organizirano in po taki ceni, ki je bo vesel naš revni kmet in naš delavec.

Koliko sadja je kje, koliko grozdja, pa ga ne vedo prodati in propada in gnije, po naših shrambah pa imamo napolnjene kozarce z dragim sadjem — morda tudi od drugod in radi draginje veliko manj kot pa bi potrebovali.

Potrebujejo ljudske trge od producenta do konsumenta za tisti del, ki je najvažnejši — za prehrano. Tako bomo pomagali kmetom in delavcem. Danes kmet ne more prodati in roba pride v nič, delavec pa ne more kupiti, ker ni, kar pa je, je predrago.

Zleti je, da bi tovarniški konsum zajel tako obliko kupovanja in postrežbe. Že samo misel, da imamo na Jesenicah sedaj v poletju par košar dragega grozdja, ki je tako zdravilno in uporabno, mesto, da bi se organiziral velik in cenjen nakup v jeseni, pove dovolj, kako je taka organizacija potrebna.

Mislite kaj na to — tisti, ki ste za to poklicani.

Diplom. tehn. Slavko Smolej:

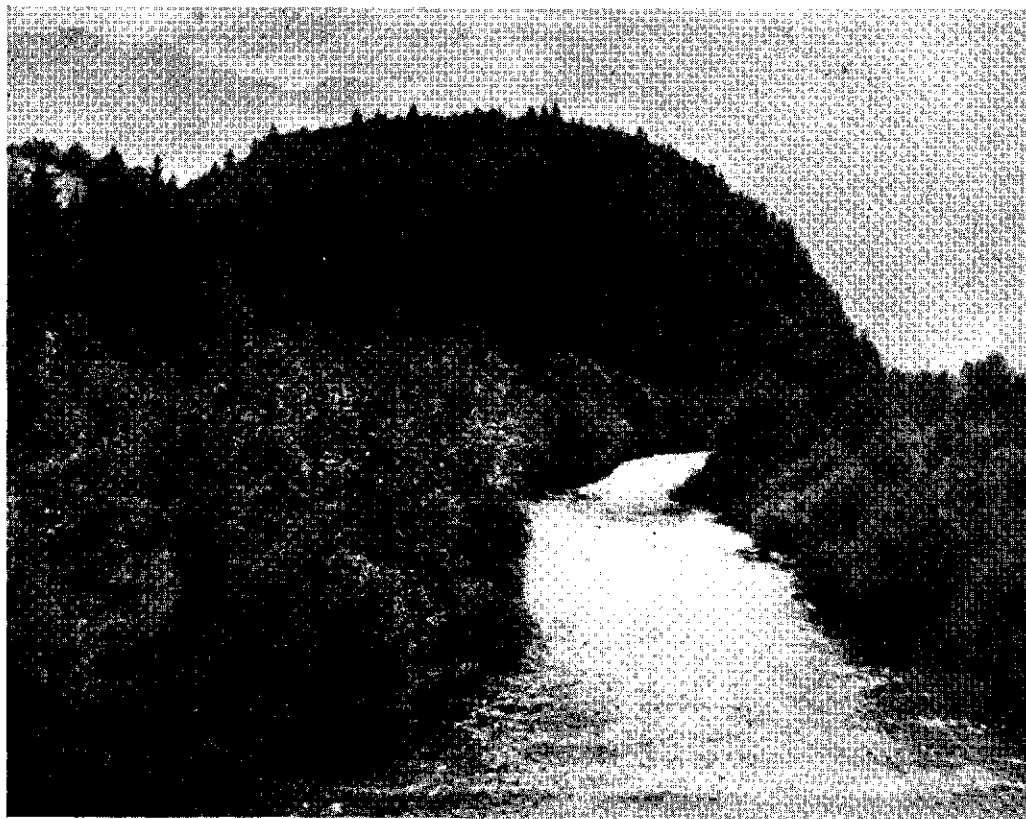
Plavž sv. Heme pri Koritih pri Nomenju izkopan

Prvo železarsko industrijsko podjetje v sred. veku na Slovenskem

Že nekaj let beremo po našem dnevnem časopisju o izkopaninah po raznih grobiščih in gradiščih iz rimske in pred-rimske dobe na naših slovenskih tleh. Vso to staro zgodovino nam odkriva naš znameniti rojak, gosp. dr. Walter Schmid, ki se je rodil pred 63 leti v Gaštelju pri Kranju, ravnatelj muzeja in univerzitetni profesor v Gradcu, in sicer, za rimsko zgodovino in provincialno rimsko arheologijo na stolici graške univerze, ki se je v Gradcu ustanovila šele tedaj, ko je prof. Schmid prevzel to mesto.

Že pred 33 leti je prof. Schmid prišel z izkopavanji po naših krajih; najprej na Vačah, potem je nadaljeval v Podzemlju, na Selih pri Šumberku, v Mokronogu, v Meniški in Valični vasi na Dolenjskem, zdaj pa od leta 1907., ko nam je v Srednji vasi v Bohinju odkril staroslovenske grobove iz 8. stoletja po Kr., že v četrtič, vključno letošnje leto, v Bohinjski dolini, ko je banska uprava in trgovska zbornica uvidela velik pomen za znanstveno delo prof. Schmida, ki kot odličen znanstvenik hoče točnih, točnejših podatkov zgodovine naših železarskih gorenjskih krajev in sploh, kot so bili po dosedanjih arheoloških raziskovanjih. Poglejmo na kratko, kaj vse nam je prof. Schmid dosedaj že izkopal v Bohinju. Seveda predvsem kar tiče železarstva, ki nas železarje tudi najbolj zanima.

Že omenjene staroslovenske grobove iz 8. stoletja po Kr., v katerih je prof. Schmid, poleg ostalih zanimivih predmetov, našel različne železne predmete, za katere sodi, da so jih po 6. stoletju doseljeni Stari Slovani izdelovali sami. Na Ajdovskem gradu pa je lani izkopal dokaze, da je bila v Bohinju tudi že višja železarska umetnost pred prihodom Slovanov; in sicer, v grobiščih in predvsem v gradišču, ki ga je odkopal tam iz 5. stoletja pred Kr., ki so mu bili gospodarji Iliri iz rodu Karnov, je našel izredno lepe sekire, kladiva, šilje, igle in celo šivanke v odkopanih temeljih kovačnic in topilnic železne rude. Prav tako pa je v neposredni bližini teh kovačnic in topilnic

Ajdovski Gradec v Bohinju

našel tudi nekaj zavrženih pokvarjenih železnih predmetov, ki so jih Karni izdelovali. Ugotovil je dalje sledi železa tudi na Dolnjem in Gornjem gradišču, ki sta bili važni strateški postojanki za naseljene Karne, in kasneje rimske koloniste, po vsej Bohinjski dolini, ki so jih, po gori naseljenih ljudeh, opozarjala na prihod Longobardov, Tevtonov (Germanov) in Hunov za časa preseljevanja narodov. Tudi na Dunaju pri Jereki ob stari cesti je prof. Schmid lani odkril gradišče, ki je zapiralo prehod iz spodnjih v zgornje predele Bohinjske doline; tudi postojanko železne industrije, ki je imela celo vrsto v skalo vsekanih manjših in večjih topilnic železa. Te topilnice datirajo iz pozno latenske odn. keltske dobe, ki so jih kasneje, po Kristusovem rojstvu, zasegli doseljeni Rimljani in z pridobivanjem železa v gorenjskih krajih nadaljevali.

Vse to nam je prof. Schmid že odkril; našo najstarejšo gorenjsko železarsko zgodovino, ki sega 25 stoletij nazaj, še pred čas Rimljanov in Kelto, v čas Ilirov, ki so živeli v 5. stoletju pred Kr. v naših krajih, v Bohinjski dolini! Gosp. prof. Schmid pa nam je letos podal nov senzacionalen dokaz naše srednjeveške železarske tradicije — pri Koritih pri Nomenju je odkopal plavž in gradič Sv. Heme.

Izstopil sem v Nomenju. Dež je po malo rosil. Na polju ob cesti srečam sklonjeno plevico, staro ženico, ki sem

jo pobaral kje kopljejo. Takoj sem zvedel približno smer, ki mi jo je plevica pokazala proti skalnatim stenam čez Savo. Zavil sem ob železniški progi nazaj in kmalu sem bil preko sezonsko postavljenega lesenega mostu, ki so ga domačini postavili čez Savo, da bodo po bližji poti spravili nakošeno seno iz Stržmiških rovt pod Koriti. Skozi zaraščeno grmovje ob Savi, sem se po mokri zemlji napotil naprej, v smer kot mi jo je ženica pokazala. Kot v džungli je tod grmovje, prepleteno z ovijalkami, ki se z domačim imenom imenujejo srobret. Rinil sem se skozenj, in — udarec železnega predmeta ob kamen mi je vzbudil pozornost in odkril željeno smer, kamor mi je iti. Res, ko sem preskočil mali potoček, nazvan Plavževka (kar sem kasneje zvedel, da se tako imenuje), zagledam kopače in gospoda lepo belih las, gosp. prof. Schmida, ki sem ga dosedaj poznal le po slikah iz dnevnega časopisja, sedečega poleg kopačev, ki so kopali ob visokih smrekah. Predstavim se, povem, da me kot tehnika jeseniških železarn zanima tudi gorenjska železarska zgodovina, in že mi je prijazni gosp. prof. Schmid tolmačil in razkazoval izpod globoke ruše odkopan plavž, odstiral tisto dobo iz naše železarske tradicije o kateri ni, razen zelo skromnih podatkov rudarskih urbarjev, nikakih zapiskov. O tem, kar pa je tu našel, pa popolnoma nič.

Takole je zapisano v moji zabeležnici: Povsod tam, kjer je bila nekdanja

Kjer je bila nekdanja topilnica sv. Heme so zrastle smreke. Slika kaže pogled na to mesto in na odkopane temelje kovačnic

Slika predstavlja pogled na obokano odprtino (a), kjer so bohinjski Hemini plavžarji vlekli „volka“ iz plavža

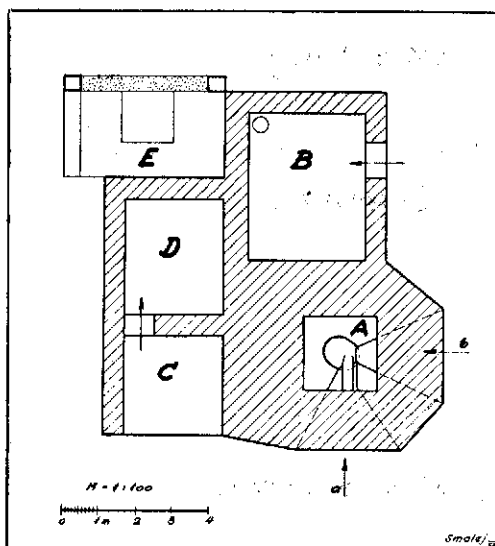

1,80 m visoka odprtina pri plavžu

rimsko provincija Norik, ki je segala do Donave in Ina, in na jugu vključevala v svojem sestavu vso Gorenjsko z Bohinjsko dolino do Ljubljane, je bila kasneje tudi Hema, ki jo danes časte kot svetnico. Ta velika gospa, ki se je rodila na gradu Pilštanj na Spodnjem Štajerskem l. 970. je imela ogromna posestva. Razen Štajerske in Kranjske je imela tudi svoja posestva na Bavarskem, v Biogradu v Furlaniji in v okolici italijanskega Vidma. Njen mož je bil koroški grof Viljem po imenu in v zakonu sta imela dva sina, Viljema in Hartvika. Tradicija pa tudi pravi, da je sv. Hema imela obilo rudnikov in topilnic, plavžev, celo za zlato in srebro, na Kranjskem pa za železne rude, in sicer v Bohinju. Log, Bitnje, Nemški rovt, kjer je v cerkvi še slika, ki predstavlja snidenje Heme s svojim možem Viljemom na vrhu prelaza Bače, ko se je le-ta vrnil s posestev v Italiji, ali pa z romanja v Rimu, ogrnjen v popotni plašč. Vse to je bilo last sv. Heme, ki je od časa do časa tudi prebivala v teh krajih. »Vzemi kar je Tvojega«, je rekla rudarju, kovaču, žebjarju ali plavžarju, vsakomur, ki je bil njen služabnik, ko je na plačilni dan držala v predpasniku denar. Tisti časi so bili trdi; vsak je res vzel kolikor je zaslužil; gotovo, da si tudi vzeti ni upal več. Povest pa tudi dalje pravi, da so uporni rudarji sv. Hemi ubili oba sina, in ko je izgubila še moža, je zapustila Kranjsko in se naselila na Koroškem, kjer je v Krki ustanovila samostan, in kjer je tudi pokopana.

Pri Koritih pri Nomenju, na kraju, za katerega je ustno izročilo ohranilo ime »pri sveti Emi«, je prof. Schmid ob stari srednjeveški poti čez Baško sedlo v Italijo odkril topilnico sv. Heme, s čemer je potrdil marsikaj in to, da je bilo ustno izročilo resnično. Omenjena srednjeveška pot še danes vodi v Nemški rovt nad Bohinjem! Da, globoko ob Savi je bila topilnica sv. Heme, ki je bila obenem tudi postojanka, ki je sv. Hemi varovala prosto pot do svojih pridelkov, vina in olja, na svojih posestvih v Italiji, in pa tudi prosto pot za železo, ki ga je pridelovala in s katerim je trgovala z Italijani, ki železa že od nekdaj nimajo.

Topilnica, kakor kaže pričujoča skica je stara nekako 700 let po ugotovitvah prof. Schmid. Obstoja je iz plavža (A), delavnice (B), ki je ločena od plavža po 1,5 m debeli steni, predprostora (C), ki je bil na spodnjo stran odprt, skladišča (D), kjer so se našli drobci ru-

Topilnica sv. Heme pri Nomenju
A plavž, B delavnica, C predprostor, D skladišče,
E kuhinja

de, in kuhinje (E) z ognjiščem na sredi. Razen kuhinje, ki je bila lesena, je bilo vse ostalo zelo solidno zidano iz kamna in malte. Zelo zanimiv je pa plavž kot tak, po mnenju prof. Schmid, za katerega pravi, da tako velikega v vsej svoji 33-letni arheološki praksi dosedaj ni še odkopal; tudi ne, ko je pred leti veliko raziskaval za Alpine Montangesellschaft, ki ga je povabila in mu dala delavcev na razpolago, da ji je na njenih posestvih preiskaval stare topilniške kraje, in kjer je našel precejšnje število rimskih in primitivnih kmetijskih topilniških kadunjev, za katere se ve, da so prav malih dimenzij. Prav tako je po njegovem mnenju izredno zanimiva žlindra, ki se je našla v neposredni bližini plavža, radi svoje živo zeleno-modre barve. To priča o visoki kvaliteti proizvajane železa, ki so ga tedanji plavžarji v srednjem veku znali

izdelovati. Tudi najdeni koščki železa, ki so se našli ob spodnjem delu odkopavajočega se plavža pričajo ob preseku istih homogeno in kompaktno železo, in zelo drobnnozrnato. Zelo zanimiva je tudi ruda, ki se je našla, kakor že omenjeno, v prostoru (D), v skladišču, in sicer sta se našli dve vrsti rud; bobovec, ki ga je najti na Jelovci in na oddaljenem bohinjskem Rudnem polju, in po zunanjem izgledu sodeč, manganova ruda, prav tako, kakor jo rabimo v našem plavžu za dodatek. Tu se mi vsiljuje vprašanje, če morda tedanji srednjeveški plavžarji niso manganove rude dobivali iz Begunjske, kakor so jo javorniški plavžarji še pred nedavnimi desetletji tudi iz Begunjske dobivali, za plavž na Javorniku, kjer se je tedaj še izdeloval svetu dobro znan odličen feromangan? Kaj če že pred njimi niso plavžarji sv. Heme feromangana izdelovali? To bo pokazala analiza najdene rude, železa in žlindre, ki jih bo profesor Schmid dal kemično preiskati.

Štirideset analiz železa iz grobišč in gradišč ter topilnic predrimske in rimske dobe iz naših krajev pa že ima prof. Schmid izgotovljenih. Ta mu bodo po lastnem njegovem mnenju, vključno z analizami tega železa in te žlindre iz plavža sv. Heme, ki je srednjeveški plavž, docela razjasnile ne samo poreklo rude posameznih topilnic, pač pa tudi poreklo železa, ki ga je našel v različnih grobiščih in gradiščih; in dalje pa tudi način, v odnosu na kvaliteto, proizvajanja železa od predrimske dobe do srednjega veka na podlagi primerjanja posameznih analiz in drugih ugotovitev. Da pa je prof. Schmid našel topilnico iz srednjega veka, ki mu je dala izredno lepo žlindro in drobnnozrnato železo, je pa še posebno zadovoljen. Iskal je plavž sv. Heme v Bohinju — in ga je tudi našel.

Res, da so znani prvi načini pridobivanja železa v primitivnih topilnicah, kjer so v plitve kadunje na prostem nalagali plast oglja, potem plast rude, zopet oglja in zopet rude, topilci so potem čakali ali ugodnega vetra, da jim je z razžarjenjem oglja rudo topil, ali pa so ga razžarjali sami z umetnim vetrom, ki so ga proizvajali z mahanjem drevesnih vej. Pri tej veliki topilnici, za tedanje razmere, iz srednjega veka v Nomenju, pa je radi odprtine, ki je v skici označena z (b) sklepati, da tedaj vetra t. j. potrebnega zraka za omogočanje redukcijskega procesa v plavžu niso mogli zadostne množine naravnim putem dobiti; prvič radi tega, ker je vsa topilnica precej v zavetju, in drugič, tudi če bi se mogel

Odkopavanje temeljev gradiča sv. Heme

Arheolog prof. Schmid je že nešteto krat takole kosil, ko nam je z vsjo ljubeznijo do znanstvenega dela odkrival zgodovino naše Gorenjske

dovesti še tako velik kvantum vetra (zraka) bi ne zadoščal potrebam reducirajoče se rude, ki so jo po velikosti plavževega jaška sodeč, pri (c), tedanji plavžarji mogli precej nasuti. Zato domnevam, da so pri tem plavžu uporabili potok, ki se imenuje z značilnim, že omenjenim imenom, Plavževka, ki teče v neposredni bližini topilnice paralelno ob odprtini (b), ki je verjetno gonil slična primitivna vodna kolesa za pogon mehov, kot jih od nekdanj do dandanes uporabljajo še v Kropi in Kamni gorici, za dovod za gorenje potrebnega zraka potom mehov.

Obokana odprtina (a) — glej skico — pa je služila plavžarjem za vlečenje preostale gmote železa in žindre, tako zvanega »volka«, iz plavža, katerega velikost je bila odvisna od poteka redukcije v plavžu in od tega, koliko je po žlebu, ki je tudi označen v skici, že preje tekočega železa izteklo proti nižje ležeči kovačnici, ki pa v skici ni vrisana iz razloga, ker je prof. Schmid prekinil z odkopavanjem nižjega dela okolice plavža radi neodločljivih svojih poslov. To, razmeroma zelo veliko odprtino, v primerjavi »očesa« našega modernega plavža, so tedanji plavžarji po vsakem izteku prvega tekočega železa takoj razkopali, da so še

žarečo preostalo vsebino peči mogli izvleči ven, ki so jo v nižje ležeči kovačnici z izbijanjem žindre obdelavali najprej. Seve, da je nekaj »volka« ponovno šlo nazaj v peč; na njega so spet naložili oglja iz oglarske kope, ki se je tudi ugotovila v neposredni bližini topilnice, in izmenoma spet rudo z ogljem. Celotno odprtino, visoko 1,80 m so potem ponovno zazidali. Isto delo, kot se vrši tudi dandanes pri najmodernejših plavžih, s to razliko, da se zrak, ki je potreben za gorenje v plavžu in za redukcijo rude, predhodno pregreva predno se ga dovaja v plavž, raztopi železo v najnižjih plasteh popolnoma, in toliko, da iz peči ni potrebno vleči tudi preostalo gmoto železa in žindre, »volka«, pač pa pri »očesu« plavža, neprimerno manjšem, tekoče železo izteče samo.

H koncu naj pripomnim tudi zanimivo okolnost, ki tiče materiala, ki so ga

Jašek odkopanega plavža sv. Heme

v srednjem veku uporabljali za oblogo plavževega jaška, da je obloga iz prav takega peščenca, kot je najdeni brus v premeru 30 cm v kotu delavnice poleg plavža. In to, da je bila topilnica sv. Heme za tedanje čase in razmere večja železarska industrijska postojanka, kajti nekakih 20 metrov višje preko srednjeveške že omenjene poti, ki gre tik topilnice, je izkopal gosp. prof. Schmid tudi solidno grajene in ometane zidove, temelje večjega gradiča, ki je spadal k topilnici. Prav tu pa se je našlo še točnejših dokazov za starost i gradiča i topilnice: ob temeljih razpadlega ognjišča se je našlo nekaj zelo lepo oblikovanih glinastih obložnih plošč peči, katere del je bil v glavni sobi gradiča, na katerih eni se vidi zelo lepo del reliefno oblikovanega konja, in na drugi, jeruzalemski križarski križ!

Zanimivo je dalje pri topilnici tudi to, da je prof. Schmid tik pred svojim odhodom, ko je moral z odkopavanji prekiniti, pri spodnji (a) odprtini plavža deloma tudi odkril solidno zidan žleb, ki je v polkrogu zavil proti kovačnici ter da je na mestu kovačnice našel tudi lito železo.

Nisem neskromen če domnevam, da morata tudi naš Sv. Križ, in predvsem vas Planina, hraniti v svojih zemeljskih

plasteh početke in dokaze naše jeseniške železarske tradicije, da bi nam profesor Schmid tudi to odkril prav v prvih početkih. Toda ponosni smo lahko na našo železarsko zgodovino na naših slovenskih tleh in od srca hvaležni gosp. prof. Schmidu, našemu rojaku, ki je s svojim senzacionalnim odkritjem dopolnil vez od Ilirske predrimske dobe preko železarske dobe sv. Heme do našega modernega plavžarstva na Jesenicah, kateremu: **Srečno.**

NB.: Vse slike v tem članku iz fotoarhiva SS. Pravice ponatiska skic, posnetkov in spisa pridržane.

Domača beseda

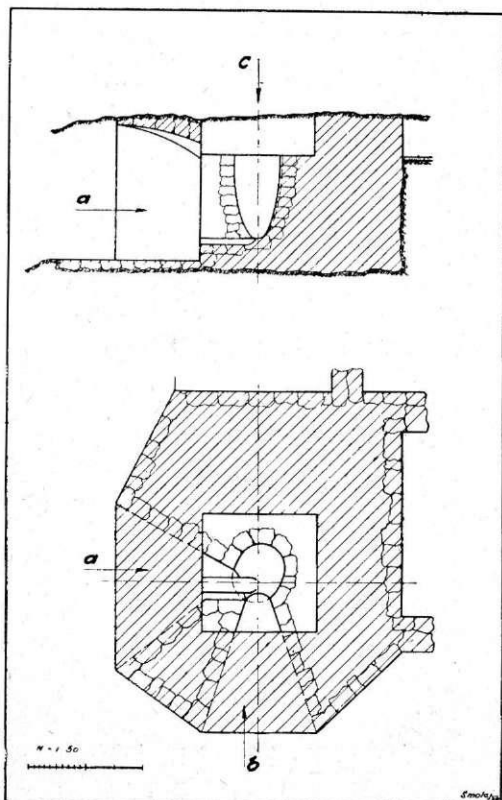
Nemško - slovensko

Luftballon	—	zrakoplov
luftdicht	—	neprodušen
Lötzange	—	spajalne klešče
Luftdruckregulator	—	ravnalec zračnega tlaka
Luftdrüse	—	zračni sapnik
Luster	—	lestenec
Luxus	—	razkošje
Magazin	—	skladišče
Mahlmühle	—	mlin
Maisstrohsack	—	slamnica
Maler	—	slikar
Malzbier	—	sladno pivo
Manometer	—	gostomer
Manschette	—	zapestnica
Martinstahl	—	Martinovo jeklo
Masche	—	petlja
Maschinenbau	—	strojgradba
Maschine	—	stroj
Maschinenführer	—	strojevodja
Maschinenschloßerei	—	strojno ključavničarstvo
Maschinenwärter	—	pristrojnik, strojni opravnik
Mastbaum	—	jambor
Maß	—	mera, merilo
Matratze	—	žimnica
Mattglas	—	medlo steklo
mattieren	—	potemniti, temniti
Mauerband	—	zidna vez
Mauerspalle	—	razpoka v zidu
Maurer	—	zidar
Maurerkelle	—	ometača
Mechanik	—	mehanika
mechanisch	—	mehaničen
Mehl	—	moka
Mehlspeise	—	močnata jed
Meißel	—	dleto
Meister	—	mojster
Messing	—	med (medi)
Messband	—	merilni trak
Metall	—	kovina
Metallarbeiter	—	kovinar
Mikrometer	—	drobnomer
Mine	—	podkop, mina
Mineral	—	rudnina
Möbel	—	pohištvo

Za zboljšanje stanovanjskih prilik

Hiša P. Z. na Jesenicah

Plavž sv. Heme

O ustanovitvi in delu slovenske čevljarske industrije v Tržiču

Kvalitetni izdelki, ki delajo čast naši delavnosti

Ogled tovarne PEKO

Mogočno štirinadstropno poslopje nasproti železniške postaje — to je tovarna čevljev, PEKO.

Solidno zgrajena in arhitektonsko okusna stavba, s krasno urejenimi nasadi in cvetličnim parkom ter z vso okolico bolj spominja na letovišče, kakor na industrijski obrat. Brez dvoma stoji na najlepšem prostoru v Tržiču.

»Sad energije pionirja slovenske čevljarske industrije, pokojnega Petra Kozine,« nam razlaga prijazen uradnik.

»Vse kar vidite, vrt in tovarniško poslopje, je pokojni Kozina ustvaril iz kosa sveta, ki ga je priroda do skrajnosti zamenjala. Tu, kjer je moderno urejen park in vrt, so bile pred leti same kotanje, zaraščene s trnjem.

Iz malca je začel pokojni Peter Kozina. Trgovski pomočnik, ki mu je bil pri tvrdki Krisper zaupan eksport čevljev, je pred 40 leti pogosto prihajal k tržiškim čevljarjem z naročili za čevlje.

V 50 in 60 letih preteklega stoletja, ko je cvetoča železarska obrt in industrija začela v Tržiču propadati, so se Tržičani v večji meri posvečali čevljarstvu, ki je tu od nekdaj dobro uspevalo in slovelo po svojih odličnih izdelkih. Produciralo se je sicer že za trg, toda na ročni, ne na strojni način. Za vedno bolj rastoče potrebe trga takšna produkcija ni mogla zadoščati in Peter Kozina je kmalu spoznal, da bo potrebno producirati čevlje na industrijski način, če naj izvrši vsa naročila, ki so prihajala iz ozemlja vse nekdanje Avstro-Ogrske.

Misel, ustanoviti tovarno čevljev, mu je lebdela stalno pred očmi, in da jo uresniči ter izvede po svojih načrtih, je smatral za potrebno, da se osamosvoji gospodarsko in prične z delom na lastno pest.

L. 1907. je na sedanjem tovarniškem prostoru v novem pritličnem poslopiju pričel s 40 delavci in mojstri producirati kvalitetno obutev, ki je našla ugoden odmev na vsem nekdanjem avstro-ogrskem trgu. Princip najsolidnejše izdelave, ki si ga je Peter Kozina postavil kot temelj svojemu poslovanju, mu je omogo-

čil, da se je iz leta v leto bolj uveljavljal proti celokupni konkurenci in že pred vojno dosegal zavidne uspehe.

Podjetje se je razvijalo tudi v povojni dobi in leta 1923. je odkupil najboljši svetovni patent za izdelavo visoko kvalitetnih čevljev Original Goodyear Welt ter nabavil za produkcijo potrebne originalne ameriške stroje, s katerimi je zagotovil svojemu podjetju prvenstvo v izdelavi čevljev v Jugoslaviji (glej sliko goodyear oddelka).

Istočasno je povečal tovarniško poslopje in preusmeril obrat v fabrikacijo modnih in kvalitetnih čevljev, ki jih takrat ne naša domača čevljarska obrt, ne industrija, ni mogla producirati v zadostni količini, temveč je bil domači trg v veliki meri navezan na uvoz tovrstnega inozemskega blaga. Da je danes inozemski uvoz modnih in kvalitetnih čevljev padel na minimum, je brez dvoma v največji meri zaslug tovarne PEKO, ki je na trg postavila najmanj enakovredne produkte pri nižjih cenah.

Tri leta kasneje je tovarniško poslopje dobilo definitivno današnjo obliko s štirimi nadstropji in petimi ogromnimi delovnimi prostori ter vsakovrstnimi skladišči. Električna pogonska sila vzdržuje v obratovanju čez 200 najmodernejših strojev za izdelovanje vsakovrstne obutve. Tovarna je opremljena z vsemi modernimi higieničnimi napravami. Široka in visoka okna nudijo dovolj svetlobe, ekshaustorji skrbijo, da je zrak v tovarni čist, centralna kurjava pa za enakomerno temperaturo.

Preveč nas je bilo, da bi nam vsem hkrati mogli prikazati ves proces izdelave čevlja, radi tega so nas razdelili v tri skupine in določili vsaki skupini svojega uradnika za vodstvo po tovarni.

»V glavnem sestoji tovarna iz dveh delov, in sicer iz oddelka za izdelovanje golenic in oddelka za izdelovanje podplatov z raznimi pododdelki tako, da razpada ves delovni proces od surovega usnja do gotovega izdelka v celo vrsto manjših, med seboj povezanih delovnih aktov. Producira se po naprej določenem načrtu, ki upošteva daljšo dobo in vse

vrste izdelave. Istovrstni pari se združijo v tako zvano partijo, ki obsega ca. 10 do 25 parov. Za nje se izda fabrikacijski list, na katerem je točno predpisana kvaliteta usnja, način izdelave, skratka vse, kar je posameznemu delavcu potrebno vedeti, da more izgotoviti predpisano mu delo.

Gornji del čevlja se izgotavlja v prirezovalnici, in sicer ročno, to pa radi tega, da je strokovno kvalificiranemu delavcu omogočeno odbirati boljše dele in jih razporediti tako, da se uporabijo tam, kjer čevljev največ trpi, t. j. v prigribu, do čim se slabši del porabi v opetju.

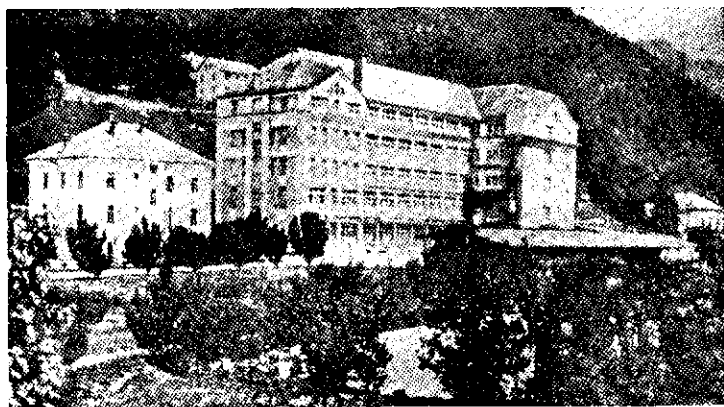
Ročno prirezovanje gornjega usnja nas je nekoliko presenetilo, zlasti še, ker smo opazili, da se podplati v sekalnici prisekavajo z mehaničnimi noži.

»Res bi lahko tudi gornje usnje prirezovali mehanično kakor podplate, nam pojasnjuje uradnik, toda pri takem mehaničnem izsekavanju nam ne bi bilo mogoče vztrajati na principu kvalitete, ker bi odbira kože ne bila mogoča. Vrh tega produciramo v pretežni meri modno obutev in če bi prirezovali gornje usnje mehanično, bi potrebovali preveč časa za nabavo nožev. V tem času pa bi najnovejši modni vzorci postali že nesezonski. Res, da je naš način ročnega prirezovanja bolj zamuden, toda pri tem pa je gotovo, da edino ta način omogoča izdelovanje kvalitetnega čevlja.

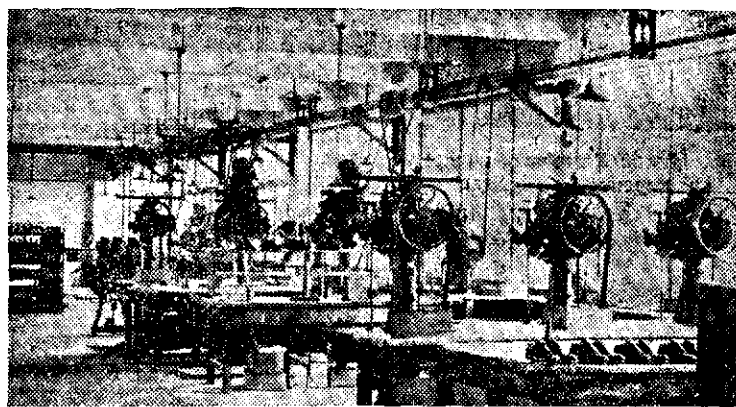
Delovni proces, kjer gre posamezni čevljev skozi celo vrsto strojev in približno 200 do 300 rok, je preobširen, da bi ga mogli v poedinosti popisati. Naše sodelavke interesira v prvi vrsti čevljev kot modni artikel, pa se zanimamo za skrivnost tega modnega predmeta.

Za to zadevo pa mora skrbeti naš modelni oddelček skupno s posebno modno komisijo, ki je sestavljena iz gg. ravnatelja, šefa prodajnega oddelka, obratovodje in še nekaterih drugih oseb, ki se pritegnejo k poslu radi svojega priznanega okusa in poznavanja mode.

Čevljev, ki je bil pred vojno samo neobhodna življenjska potrebščina, se je v povojni dobi spremenil v izrazit modni artikel, nad katerim vrši moda vsako sezono svoje diktatorske eksperimente. Mo-

Tovarniško poslopje

Oddelček za Goodyear čevlje

Da nam bo znan naš železarski dom

Bežen pogled našega železarsstva v Valvasorjevi dobi

Prvi zgodovinar, ki je skušal najbolj točno in v celoti opisati zgodovino Slovencev v svojem času, je bil Ivan Valjard Valvasor (1641.—1693.). Poleg mnogih drugih del, se je najbolj proslavil z ogromnim zgodovinskim delom, ki je izšlo v štirih debelih knjigah z naslovom »Die Ehre des Herzogthums Krain« (Slava vojvodine Kranjske) v nemškem jeziku. Na svojem gradu Bogenšperku na Dolenjskem si je uredil tiskarsko delavnico, kjer je s pomočjo bakrorezcev iz Nemčije izdeloval kliseje. Delo samo so tiskali v Nürnbergu in je izšlo leta 1689. S tem delom je postal Valvasor slaven, kar ga je stalo vse premoženje, da je obubožan umrl v Krškem.

Zanima nas poglavje o stopnji razvoja tedanjega železarsstva. Tega je napisal Valvasor z veliko natančnostjo v primeri z drugimi, ko je n. pr. celo Stol prezrl. Toda, to je malenkost, če pomislimo, koliko starih listin in cerkvenih zapisov je moral prebrskati, katere so mu ponekod neradi pokazali, da je ustvaril delo, za katerega mu moramo biti hvaležni. Valvasor pravi:

Zaradi dobrih kovin, zlasti železa in jekla, je Kranjska od pradednih časov znamenita. Že Homer (starogrški pesnik) je zelo hvalil chalybs noricus ali noriško jeklo. Norik je bilo ozemlje niže Donave in je obsegalo tudi Koroško in Štajersko. K Noriku pa so v starih časih prištevali tu in tam tudi Kranjsko, zato ne more nihče upravičeno odtegniti naši deželi deleža na tej jekleni slavi, saj skoro nikjer ne glade jekla in železa lepše kot pri nas. Menda je k temu vzpodbujalo prebivalce v nemajhni meri dejstvo, da sta v tej deželi in sosseščini bila od nekdaj v rabi meč in oklep v

krvavem poslu in da je bilo tod ne le mnogo vojnih pohodov, temveč tudi sovranih vpadov in vdorov.

Učencjak Megiser je že tudi pisal o rudnikih na Koroškem, toda ne tako izčrpno, ker so bile mnoge stare listine, ki bi mu utegnile jako koristiti, uničene.

Železnih rudnikov, oziroma plavčev je bilo v Valvasorjevem času precej: Sava, Plavž, Javornik, Gornji in Spodnji Železniki, Bohinj, Stare Fužine, drugi Bohinj, Bohinjska Bistrica, Zgornja Kropa, Kamna gorica in Krka. Ta poslednji rudnik je bil na Dolenjskem in je kmalu prenehal obratovati. Gradili pa so takrat svinčni rudnik Malnek.

Nekoč je bilo v deželi še več rudnikov, kakor ob Lipnici, nedaleč od mesta Radovljice in prav v bližini Kamne Gorice, ki ga je nazadnje vzdrževala gospa Katarina baronica Lamberger, a ga naposled opustila; nato rudnik v Farjevem potoku blizu Železnikov, ki so ga nekoč vzdrževali baroni Coroniniji; ravno tako Hotavljice in Hoboršče blizu Poljan v gospostvu Loki, ki ga je vodil neki Corion, dokler se niso zaradi naraslih dolgov spravili nadenj upniki. Hudo so ga pritiskali in dosigli zoper njega naredbo, s katero so dobili rudnik, da bi se z njim poplačali. Izročili so ga neizkušenim ljudem, ki se niso prav razumeli na rudarstvo in je zato tudi vse propadlo.

Rudniki so bili pod oblastjo tistih gospostev, v katerih ozemlju so bili. Često so se podjetja pritoževala nad oskrbniki in upravitelji teh gospostev, češ, da ne upoštevajo ali prav ne razumejo ve-

likega prizadevanja, nevarnosti, skrbi, ogromnih stroškov in drugih težav, s katerimi se morajo podjetja boriti. Ker teh nevednosti niso mogli dalje prenašati in ker so zvedeli, da je rim. ces. veličanstvo Ferdinand I. dne 3. januarja 1550. leta izdal za rudnike: Kropo, Kamno gorico in Kolnico, ležeče tedaj v njegovem deželno knežjem gospostvu Radovljici, rudarski zakon, so prosili pri nadvojvodi Karlu Avstrijskemu kot deželnemu knezu Kranjske, da bi izdal in objavil splošen rudarski zakon. Uspeh je bil, da se je tak zakon, posnet po zakonu Ferdinanda I. od 1. maja 1553., ki se je tikal vseh notranje avstrijskih dežel, sestavil v 36 členih z datumom 23. februarja 1575. v Gradcu, a le za železne rudnike, ter se tudi pri vseh sodiščih objavil in vpeljal. Še v Valvasorjevem času je bil v moči in veljavi.

Železnim rudnikom je vladar postavil posebnega višjega rudarskega sodnika, ki so ga plačevali in vzdrževali deželni vicedomski urad na Kranjskem in podjetja sama. Cesar ima oblast čez vse rudnike in fužine, najdišča, jame, gozdove, vodne obrambne zgradbe in naprave, lesne naprave, fužinarje in družabnike, fužinske mojstre, šinarje, lesne delavce, kurjače, rudarje, kovače in zlasti tisto, kar je na kakršen koli način v zvezi z rudnikom; sem spadajo vsa rudniška gospostva, hiše, mlini, kovačnice in kar je v njih. Razsojati mora tudi vse zadeve in civilibus, criminalibus & politicis (v civilnih in kazenskih pravedah, kakor tudi v policijskih zadevah), razen v zločin-skih stvareh. Če bi bil kdo obtožen hudodelstva, se najprej njemu naznani, on pa izroči zadevo obenem z razsodbo najbližjemu deželnemu sodišču v navedenem kraju. Po njegovi razsodbi gre apelacija pred gospoda vicedoma na Kranjskem in od tod na notranjo avstrijsko vladu in dvorno komoro, on sam je glede svoje osebe in službe podložen pravkar omenjeni notranji avstrijski vladi in dvorni komori: tu ima svojega višjega sodnika in pristojno podsojnost ali competens forum.

Sava

Od kod je rudnik Sava dobil ime, kmalu opazimo, če le vemo, da leži ob Savi, ki se je nekoč imenovala Savus. Leži med trgom Jesenicami in Javornikom. Lastnika sta gospod Oktavij Bucceleni, stolni prošt v Ljubljani in njegov brat, gospod Janez Andrej Bucceleni.

Sava je prijeten kraj. Tu se prideluje samo prvovrstno jeklo in sicer v silno velikih količinah; zato ga morejo dajati drugim bližnjim in daljnim deželam, posebno Italiji, od koder ga izvažajo.

Tu so našli železno in jekleno rudo, ki je bela kakor najbolj beli alabaster in zasluži občudovanje; iz nje delajo najboljše jeklo. Pred nekaj leti so prav tu kovali železna sidra, od katerih so največja tehtala 30 stotov. Ko so Benečani zvedeli, da morejo na Kranjskem delati tako težka sidra, jih niso več pustili v Italijo, ker so se bali, da bi jim njihova utegnila zaostati. Še sedaj ležijo nekatera v Ljubljani za vodo; so last Walte-riha in Franca Zergollernskih.

V fužinarski službi so knapi, lesni delavci in oglarji.

Ker ima edino tovarna PEKO pravico izdelovati čevlje znamke »Original Goodyear Welt«, nas je najbolj zanimal »goodyear« oddelek. Videli smo, kako se na specialno izdelani notranjik prišije podplat in obdela na goodyear strojih. Tu smo opazili povsod samo najboljše usnje, vendar nam prednost goodyear izdelave na samih strojih kot nestrokovnjakom ni bila dovolj očita.

Prednost goodyear čevlja obstoja v tem, da izdelava sama zahteva najboljše usnje in najboljše podplate. Goodyear stroj je najhujši kritik slabega usnja in neusmiljeno raztrga podplat, ki ne odgovarja najboljši kvaliteti. V nasprotju s tako zvano fleksibel in mackay izdelavo, jamči goodyear izdelava za nepremočljivost, v nasprotju z zbitim čevljem pa za veliko prožnost podplata.

Goodyear znamka je radi tega po vsem svetu najbolj iskana in poznana.

Ogledali smo si domače podjetje, na katerem smo občudovali, ne samo precizno in kvalitetno delo, temveč tudi energijo in sposobnost domače delavnosti in odhajali iz tovarne z vtisi, polnimi zadovoljstva. Ogled tovarne je trajal nad dve uri.

Martinar.

da je povečala število oblik in uvedla celo vrsto novih kož in njihovih surogatov. Pestrost v izbiri materiala pa je še stopnjevala od sezone do sezone. Tovarna modnih in kvalitetnih čevljev, kakor je PEKO, je morala skrbeti za to, da nudi na trgu vedno najnovejše in originalne stvari. S težkimi denarnimi žrtvami je radi tega navezala stike z najboljšimi pariškimi, praškimi, dunajskimi in milanskimi modelerji in vsako sezono odkupi 400 do 500 originalnih vzorcev, da more obdržati svoj renome in vodilno vlogo v modnih čevljih. Vzorce se nabavljajo dvakrat na leto 4 do 6 mesecev pred sezono in ne gredo samo skozi strokovno kritiko tovarniške komisije, temveč tudi skozi kritiko poslovođij, velikih odjemalcev in specialno povabljenih modnih strokovnjakov.

Samo odbrane modele preiše in evcent. dopolni modelni oddelek ter izgotovi vse potrebne šablone, na podlagi katerih šivalnica izgotavlja gornji del čevlja. Sestava čevlja, t. j. spojitve gole-nice s podplatom se izvrši v glavnem na dva načina — ali se podplat prišije, in to v tako zvani Mackay, Fleksibel ali Goodyear izdelavi, ali pa se tudi pribije — tako zvana zbita izdelava.

Grad Javornik za časa Valvasorja

Pri Beli peči so našli ležišča svinca. Tam so zgradili plavž. Rudokop so slovesno otvorili in v spomin zgradili lepo kapelico, da bi bilo njihovo delo v rudniku srečno.

Nekoč je bil rudnik, ki je zalagal četrto ali polovico peči, na planini med Savo in Plavžem pri Savskih jamah. Še danes se lahko izkaže s svoboščinsko listino gosp. Friderika, nekdanjega grofa Ortenburskega, ki je datiran s sv. Jerneja dnem, leta 1381. Ko pa sta gospoda Buccellenija prevzela rudnik Savo in uredila onega na Javorniku in ko se je zgradil še tretji na Plavžu, je delo na planini prenehalo, razen v starem plavžu na gori, Rožčica imenovani.

V Savi love dobre postrvi in lipane. Omenjeni gospod grof ima tu veliko vodno kolo, na katerem vise korci in ki ga

žene tok. Kolo dviga zajeto vodo in jo nataka v žleb; po katerem se speljuje voda na vrt.

Na trgu stoji lepa kapela, v katero se lahko pride po hodniku pod zemljo.

V tem kraju prebiva znan puškarski mojster, ki se imenuje s pravim imenom Peter Botti, s šaljivim pa splošno Dagel. Zaradi spretnega dela zasluži, da se ga spomnimo, kajti v izdelavi lepega orožja mu ni nihče kos, nihče ga ne prekaša. Tekmuje z najboljšimi mojstri v Bresciji v Italiji, na Francoskem in Nizozemskem. Delo opravi ne le čedno, ampak tudi dobro, trpežno in trajno. Njegova umetnost in spretnost kljub veliki starosti še ni zastarela, temveč je kakor njegova telesna moč še vedno čila. Tudi njegov sin in zet sta v svojem delu preko vsakdanjega in navadnega: napravila sta

iz jekla že mnogo umetno izrezanih gumbov, ki se nosijo na obleki in ki jih Italija in Francija prav radi kupujeta. Umetnost starega se kaže tudi na vsakovrstnem orožju, ki ga njune roke izdelujejo in se za drag denar izvažajo v tuje dežele.

Javornik

Dve milji nad Radovljico pod visokimi gorenjskimi snežniki je Javornik. Ime mu je priraslo: kranjska beseda Javornik izvira od javora, ki jih je mnogo tam okoli. (Zanimiv je bakrorez javorniške graščine, pred katero teče Sava, kakor je napisano. Brez dvoma ni Sava nikoli tam tekla. Mogoče je Valvasor potok Javornik zamenjal z njo, vendar tudi smer ne odgovarja).

Javorniški obrat je last gospoda Janeza Ferdinanda Javorniškega, barona, vodi pa ga sedaj Janez Mayerhofenski kot najemnik.

Na tem mestu kaže Vulkan (bog rudnin; simbolično povedano) svoje mojstrske jeklene izdelke, kajti najboljše jeklo, ki se da kje dobiti, se izdeluje tukaj. Zato ga zahtevajo, ne samo Italija, ampak tudi druge, še bolj oddaljene dežele; prav mnogo ga gre na Laško in od tam še dalje. Železa pa tu ne delajo, razen, če bi komu posebej hoteli ustreči. Če pa ga včasih le kujejo, potem je brez dvoma najboljše. Tu kujejo tudi hrvatsko jeklo, ki se uporablja za sablje proti Turkom. Predorni ostri rez ima od perfektnih jeklenih mojstrov na Javorniku.

Ne daleč od Javornika, namreč med tem krajem, Podgorjem in Gorjem na Koroškem, stoji visoka gora, Kočna imenovana, ki deli Kranjsko od Koroške; na vrhu te gore gre skozi kamniško steno, ki meri trideset korakov, grozovit prepad. Čeprav je strašno strmo, se vendar vzpenjajo in lezejo tod tihotapci s svojo robo, da bi ušli carini, in sicer z največjo življenjsko nevarnostjo, zlasti pozimi,

Mimica Konič:

V starodavnih časih...

(Povest iz zgodovine gorenjskega železarstva.)

(Dalje)

»Da ga častim? To ne. Le pijem ga rad. Po grlu vince teče, da kri nam poži, pa naj kateri reče, da dobro mu ne stori.«

Eden izmed tovarnikov je vstal izza mize.

»Lipe, iti bomo morali.«

Mladi tovarnik pa ga je potisnil nazaj na klop.

»Le malo počakaj. Kmalu bomo pri Sv. Luciji in tam boš dan in noč gledal in poslušal tvojo Micko, Anže. Ej, Tolminke bi pa ne hotel, še ošpetlja si nobena ne opere.«

»Tebi nič ne zamerim, Lipe,« je rekel tovarnik, malo sram ga je bilo pa vsceno. Lipe pa je videl njegovo zadrego in se je še bolj norčeval.

»Anže! Zakaj pa gledaš v tla, kakor nevesta pred poročnim oltarjem? Glej, na ustnicah se ti pozna, da si že poljubil tvojo Micko.«

»Nikoli,« je hitro zinil Anže.

Lipe se je pa na ves glas smejal.

»Hej, Anže, ali si se izdal! Tak si, kakor tisto dekle, ki je sedem dolgih let ljubilo mladega tovarnika, a on še zato ni vedel. Hej, Anže, ali ni grdo za mladega tovarnika, če hodi brez šopka po svetu. Odkar se je pred dvema letoma zaveroval v tolminsko Micko, ga še nisem videl, da bi imel šopek za klobukom. — Ti, Janez, ali imaš ti kaj pušeljca?«

»Čemu bi mi pušeljca?«

»Ho, zdaj si se pa še ti ujel. Julija ti ga ne da, kaj ne? Ona jih ima samo za tistega mladega Italijana, za te pa v njenem vrtu noben nageljček ne cvete. Ali ti je hudo, Janez?«

»Ah, pojdi, pojdi s tvojimi čenčami!«

»To niso čenče. To so stvari, zaradi katerih si ti že jokal in pa še boš.«

»Mar si me videl?«

»O ne. Na očeh se ti pozna, da nocoj vso noč nisi spal. Saj nisi delal drugega kakor jokati si! Ali se nič ne spomni tvoja dekle, da bi ti obrisalo svetle solze?«

»Beži, Lipe! Kaj je meni do deklet?«

»To si mi že enkrat pravil, pa jaz ti še malo nisem verjel. To moraš povedati komu drugemu, takemu, da bo bolj neumen, zapomni si, Janez.«

»Tega ne bom pravil nikomur, zado- stuje, da sam vem.«

Janez je vstal in je položil srebrnik na mizo.

»Jezeršek, koliko sem dolžan?«

»Ali že mar greš?« ga je zadrževal oštr in štel na mizo denarje. »Povasuj še malo!«

»V rovtu moram.«

Tudi Lipe je vstal in je vrgel srebrnik na mizo.

»Duše krščanske, obdržite mošnjičke zavezane, saj tako vem, da se komaj kak plesniv vinar stiska na dnu. Danes mi ni žal denarja, dobro se bo zaslužilo.«

»Ali tovariš železo?« je vprašal Janez.

»Da. Prevzel sem Buccellenijevo železo, da ga prinesem do sv. Ivana pri Devinu.«

»Kolikokrat boš šel tja in nazaj?«

»Za sto in dvajset tovorov ga je. Poslal sem že enega domov v idrijske hribe, da mi bo še pripeljal konjev. Z menoj sta se pogajala tudi Martin z Bohinjske Bele in Maulner, tovoril bom pa Buccelleniju, ker mi je primaknil kar pol srebrnika pri tovoru.«

»Hudič!« je ušlo Janezu.

»Janez, ne kolni, to te spravi v pckel. Če imaš ti železo, zmečem Buccellenijeve tovore na tla, naj počakajo in najprej prenesem tvoje.«

kadar sneg kopni in se taja. Ti trgovci, ki nočejo zacariniti svojega blaga, morajo odriniti mnogo dražje carino, kajti vsako leto plačajo nekateri izmed teh nevarnih plazilcev utihotapljeno carino z življenjem. Če te tihotapce in carinske sleparje s soljo, medom, brinjem, vinom in žganjem iznenada zalotijo koroški čuvarji na konjih, kar se redko zgodi, nastane hud spopad, ki stane oba dela mnogo krvi, kajti na obeh straneh se tako divje bijejo s krogli, sabljami in kmečkimi gorjačami, da jih čisto veliko obleži.

Nad Javornikom so lepe planine s pašniki in ravno tako dobri železni rudokopi in gozdovi.

Tako leži med njimi tudi visoki Medvedji dol, kateri je prav tako znan po tihotapcih. (Sedaj pišejo nepravilno: Medji dol; Valvasor je zapisal v narečju: Medvedau dul.) Ta deli Kranjsko od Koroške; nudi živini sočno pašo, pogumnim lovcem pa krasne srnjake, divje koze, divje peteline, skalne orle in podobno v velikih količinah. Pod temi hribi, poleg skalne stene so bile srebrne jame. Pred sedmimi leti so se neki Italijani tam ponesrečili.

Na Javorniku je tudi velik vrt, ki je z dolgim, visokim zidom ograjen.

Plavž

Plavž pomeni po kranjsko toliko kot peč za topljenje železa. Leži ravno tako v naročju visokega gorenjskega snežnika, slabe pol milje nad Javornikom in malo nad trgovino Jesenicami. Plavž je last gospoda Ivana Krstnika Locatellija. Tu se izdeluje samo jeklo; izdelke pošiljajo v Italijo. (O železarstvu na Plavžu Valvasor ne govori več, pač pa o drvarjenju in oglarjih, ki so v tesni zvezi s plavžarskim obratom).

V zimskem času spuščajo drva z najvišjih planin po tako imenovanih ri-

zah. Iz dolgih jelk in smrek napravijo z najvišjih gora neke vrste mostiče in steze preko skalovja in globokih jarkov, a tudi na vsako stran polože drevesa; take mostove ali hodnike imenujejo riže. Pozimi jih polijejo z vodo, ki jo mraz spremeni v led. Spodaj pa, kjer se riža konča, postavijo močan, debel križ, ki ima rezilo. Nato spravijo prerezana debela, dolga kake tri ali štiri čevlje, do strmine, da bi zdrčala navzdol. Od tod drve po riži (ne brez užitka gledalcev) do križa. Ko udarijo nanj, se vsak kos razleti na štiri dele, da jih ni treba več sekati in se tako drvarjem prihrani trud.

Bohinj

Vse, kar leži v bohinjski kotlini, se imenuje Bohinj. V tem predelu so na štiri krajih plavži in fužine. V Stari Fužini topijo železo in delajo z volkovi. (Volk je iz rude stopljena ogromna kepa, ki tehta več stotov. Če pride ruda dobremu mojstru v roke, zadobi volk težo 18 do 25 stotov. Užitek je gledati — a marsikdo, ki še ni videl, se mora čuditi, — kako vzamejo to težko, čisto žarečo gmo to iz ognja, jo dajo pod kladivo in obdelujejo). Iz njih pridelujejo vsake vrste izdelke in železnino, kakor žeblice in podobno. Stara Fužina leži v dolini med visokimi snežniki, blizu bohinjskega jezera in je imenovana Staro kladiivo, kajti to je najstarejši obrat v Bohinju.

Nekoliko niže je druga fužina, kjer kujejo in obdelujejo različno železnino. Tu je zaposlenih mnogo žičarjev, ki delajo prav debelo, pa tudi najtanjšo žico in tako, ki je pripravna za instrumente, citre in harfe. Za izdelavo srednje vrste žice imajo tu lep in čuden način. Na viseč stol mora sedeti delavec, ki ga trdno zvežejo in pritrdijo; nato spuste zunaj vodo na kolo. Voda počenc moza bliskovito daleč naprej in spet daleč nazaj. V rokah drži klešče in vsakokrat, kadar

ga vrže naprej, mora zagrabit, kadar ga sunc nazaj, pa potegniti žico in tako vedno nadaljevati. Če pa bi zgrešil ali zamudil in ne bi zagrabil žice s kleščami, bi mu gibanje dalo tak sunek da bi mu pluća, jetra in srce zdrobilo ali zmečkalo. To je prav čuden pogled, zlasti za tujca. Ta obrat je last gosp. Locatellija.

Pol ure niže najdeš rudnik in fužino, ki se splošno imenujejo Bohinj ali Bohinj ob Bistrici.

Še niže je plaž, ki je tudi last gosp. Locatellija. Tu ulivajo železne retorte za žganje živega srebra in druge stvari.

Kropa

Na Gorenjskem leži, nedaleč od Radovljice, rudnik Kropa v jarku med visokimi gorami. Deli se v dva dela, namreč v Zgornjo in Spodnjo Kropo, ki sta med seboj oddaljeni pol četrte ure. Okrašena je z lepo zidanimi hišami.

Pri padcu vode, ki teče skozi Kropo, ima voda zdravilno moč.

Tudi tu deluje obrat z volkovi, iz katerih kujejo vsakovrstne žeblice, železo za rešetke in podobne stvari. Pred nekaj časa so tukajšnji žeblici nekoliko izgubili na svojem glasu, ker niso delavci čisto pošteno ravnali z njimi, temveč jim manjšali število in težo; to pa so zdaj odpravili in vpeljali spet pravilne dobave.

Tu prebivajo sami fužinski mojstri, med katerimi so zdaj najimenitnejši pok. Štefana Macola dediči, Sebastijan Šegan, Jakob in Gregor Gašperin.

(Konec sledi.)

POPIS NAŠIH ZADNJIH DVEH IZLETOV BO PRIOBČEN V PRIHODNJI STEVILKI.

»Če te bom potreboval, se bom že obrnil s prošnjo do tebe. Zdaj pa nisem prav nič v zadregi.«

»Boga zahvali. Če človek pride v zadrego, je revež. Meni se je tako zgodilo, ko so se tri dekleta hkrati zaljubile vame. Vsaka me je hotela imeti, jaz pa se nobeni nisem maral zameriti in revež nisem vedel, kaj naj počnem, da se rešim iz zanjke.«

»In kaj si storil?«

»Čisto preprosto! Če bi govoril z eno, bi bili užaljeni drugi dve, tako pa nobene še pogledal nisem, potem so se pa že morala zlepa sporazumele med seboj.«

»Lepo znaš govoriti, Lipe,« je dejal Janez, »le škoda, ker jaz nimam časa, da bi te poslušal.«

»O, jezik imam dober in včasih še malo ostrega. Mati so mi dejali, da je baš babja jeza ropotala po strehah tedaj, ko sem se rodil. Takoj drugi dan so me pa položili na domači prag in jaz sem ven pogledal, mati so že tedaj vedeli, da bom šel po svetu, da bom tovarnik, vojak ali pa potepuh. Beračiti me nič kaj ne veseli. Vojaške suknje me je rešil deželni vojvoda, mož je vedel, da bo pil kislo vino, če bom jaz Benečane lasal in Turkom fesc pobiral. Tako sem pa med tovarniki ostal.

In komu je lepše na svetu kot tovarniku, saj od Kranjca pa do Nemškega vsa dežela ga pozna.«

Lipe in tovarniki so šli ven, Janez je šel z njimi. Za slovo mu je še Lipe rekel:

»Kmalu na svidenje, Janez, in dotlej pozabi na Julijo.«

»Srečno hodite,« je želel Janez, Lipe pa je zavriskal, da je šlo skozi ušesa in je odmevalo od gor. Potem je pognal konje in je zapel:

»Stoji, stoji tam beli grad,
srebrne strehe, zlatih vrat,
v njem pa mladi grof leži,
že sedem let si smrt' želi.«

Lipetova pesem je šla čez ravno polje in čez griče, trkala je na srca in budila v njih odmev.

Janez pa je šel zdaj res počasi proti domačemu rovtu. Vedno višje v hrib se je vzpenjal, pot je izgubil, a vseeno je lezel naprej med grmovjem, ki ga je grabilo in praskalo. Poznal je to gmajno, neštokrat jo je prehodil, ko je nastavljal pasti divjim kozam in kunam, celo vepra je že ubil v tej goščavi. Jurcev grunt je bil velik, lastno lovišče so imeli. Oče je res izgubil svobodnjaštvo, a grunta ni zato niti za ped manj. Stari Jurca je hranil v skrinji dovolj srebrnikov. Če bi prišel na

blejski grad drugi oblastnik, si bo s srebrniki zopet kupil svobodo, ki jo je imel Jurcev rod nad tri sto let. Janez se je obrnil, v dolini je videl belo hišo ob plavžu sv. Heme.

»Hej, gospodična Julija, svobodnjak bom nekoč in ti se boš kesala, ker si me zavrgla.«

Pri srcu ga je zbadlo, pa je zamahnil z roko:

»Proč od mene! Proč, misel nanjo!«

Ni maral več gledati njenega doma, obrnil se je in hitel naprej v hrib. Debelo uro je hodil, ves je bil preznojen, ko se je nenadoma znašel na znani planoti. Ob robovih so bili veliki kupi bukovih polen in debel, zraven je ležalo okleščeno mladovje. Sredi planote pa se je iz velike kope dvigal ozek stebrič dima proti nebu. Pred zasilno kolibo je sedel oglar, črn kakor ogljenica sama. — Janez ga je spoznal in je takoj usmeril korake k njemu.

»Bog vam daj dober dan, Tomaž.«

»Bog ti ga daj,« je rekel oglar in ga dolgo bistro gledal. »Hej, saj ti si Jurcev Janez, ali nisi?«

»Sveda sem. Še ste zdravi, oče.«

Tomaž je zmajal z glavo.

»Ej, bom, dokler pač bom.«

(Se nadaljuje.)

IZ LISTOV

Neki list v Sloveniji zopet omenja naše izlete kot slabe. Dotični list pa nič ne kritizira ostalih takih izletov v inozemstvo — samo izleti slovenskega delavstva po slovenski zemlji so slabi.

Drugi list zopet poroča v listku, kakšne stvari se na naših izletih godijo. Izletniki so skoro vsi poprašeni od avtomobila, v katerem se vozijo na izlete »organizatorji«. Nazaj grede pa je še hujše. Kovinar pelje pod roko dekle, pojejo itd. Pa še hujše je videl dotični pisec: nekateri ostanejo kar v gostilnah in tam poje harmonika. Joj, to naj se vendar odpravi.

Tretji list se huduje nad obratovodji. Obratovodja danes lepo govori, jutri pa bo iz same hudobije in mrznje do ljudstva odpustil delavstvo. Siloviti so ti obratovodje, kaj ne. Prijatelji, kako ste srečni, da za gospodarske depresije lahko dolžite obratovodje. Slovenija je pasivna dežela torej le zaradi obratovodij, ki na izletih tako govorijo, potem pa iz same mrznje delavstvo na cesto mečejo.

Četrty list je za popularne izraze. Saj to je tudi najbolj pametno. Tako je, pa je, kdor ne verjame, naj prebere ta četrty list, da se bo o resnici prepričal. Tak članek je težko napisati, zato verjemite, da je izšel iz dna duše. V naši Liki ni sedaj nobene industrije, ki bi »izžemala« in »stiskala«, zato pa se za tisti kraj tako malo brigamo. Tam so ljudje na svoji zemlji svoj gospod in jih nihče ne moti. Kadar pa bo tja prišla kaka podjetnost, se bo za njo priteкло vse polno trabantov, ki bodo pravili, kako bi »moralo biti«. Da, na svetu so ljudje, ki delajo in zopet drugi, ki se samo važne delajo. Delati in važnega se delati pa sta dva različna dejstva.

Nek postranski list piše, da se je okrog Beograda dvignilo v zadnjih letih nad 60 novih industrij. Dve sta tja prešli iz Slovenije. Te industrije so sedaj doli na svoji zemlji svoj gospod in ljudstvo okrog njih bo živelo v večjem blagostanju kot pa tam, kjer teh industrij ni.

GOSPODARSKE ZANIMIVOSTI

Država gradi svoj paviljon na beograjskem velesejmu. V tem paviljonu bodo razstavljale državne tvornice in državna industrija. Paviljon bo obsegal 5500 kvadratnih metrov prostora.

Statistika o naši industriji. Od strani ministrstva trgovine in industrije je organiziran posebni urad za podatke o vsej industriji v državi. Vsa podjetja bodo morala pošiljati podatke od časa do časa. Tako bo v ministrstvu zbran material, ki bo kazal sliko naše industrijske delavnosti. Druge države imajo to že davno vpeljavano.

Licitacija za modernizacijo ceste Jeperca—Kranj bo dne 5. septembra. Cesta bo modernizirana v dolžini 10 km in bodo znali stroški nekaj nad 13.000.000 dinarjev. Tako polagoma prihajamo do Jesenic, ki so lepe ceste že davno potrebne.

Novi rudniki srebra. Pri Brskovu ob Tari so našli terene s srebrno rudo. Za izkoriščanje se zanima neka angleška denarna skupina. Začetna dela okrog otvoritve rudnikov so se že pričela.

Licitacija za zgradbo železnice Črnomelj—Vrbovsko za prvih 9 km bo dne 7. septembra. Za peti del te proge, ki je dolg približno 6 km, pa bo licitacija dne 10. septembra. Tako se tudi v Sloveniji začneja z zgradbo potrebnih železniških prog.

Nova radio-oddajna postaja v Skoplju bo zgrajena in vodena v državni režiji. Stala bo do 7 milijonov dinarjev. Poročilo pravi, da bo po zgradbi te postaje deležna modernizacije in povečanja tudi naša ljubljanska postaja. Prav in potrebno!

OBVESTILA

Bohinjčani dobijo svoj večerni vlak

Na anketi direkcije državnih železnic v Ljubljani je bilo v načelu odobreno, da se na progi Jesenice—Bohinjska Bistrica uvede nov vlak za povratek delavcev s popoldanske izmene ob 22.30 uri. Ta vlak bo služil tudi za posetnike kulturnih prireditev v našem mestu. Vlak bo uveden menda z novim vozniškim redom.

Razglas.

Kuratorij protituberkuloznega dispanzerja na Jesenicah obvešča prebivalstvo radovljanskega sreza, da se bodo, počenši s 24. avgustom 1938, vršile ordinacije v dispanzerju vsako sredo od 9. ure naprej, in ne več ob sobotah kakor do sedaj.

Za kuratorij:

Tajnik:
Iv. Šetinc s. r.

Predsednik:
Dr. M. Obersnel s. r.

Razglas.

Z dnem 17. avgusta 1938. je nastopil skladnični zdravnik gosp. dr. Keržan Bartol enomesečni dopust in ga bo v tem času nadomestoval gosp. dr. Tancar Avgustin, tako pri običajnih ordinacijah v bolnici, kakor v primerih nujne zdravniške pomoči na domu.

Predsednik:

Dr. M. Obersnel s. r.

Razglas.

Za mesec september 1938. se odreja sledeči vrstni red zdravniške službe ob nedeljah in na praznik, ki velja za vse družinske člane brez razlike na njih bivališče, in sicer:

4. septembra 1938.	g. dr. Čeh Milan
6. septembra 1938.	g. dr. Tancar Avgustin
11. septembra 1938.	g. dr. Čeh Milan
18. septembra 1938.	g. dr. Tancar Avgustin
25. septembra 1938.	g. dr. Čeh Milan

NOVICE

Opomni iz sodobnega življenja

Francozi bodo zopet delali. Francija je nedavno uvedla 40urni delavnik — torej le 5 dni v tednu, kakor ima to vpeljavano tvrdka Bat'a. Poleg Francije ima 40urni delavnik le še Mehika. To je sicer korak dalje k boljšemu, toda sedanjí ministrski predsednik francoske vlade je uvidel slabe posledice in je v svojem govoru omenil, da bo treba zopet več delati. Vse druge države delajo, Francija pa za dva dni v tednu ustavi vse svoje gospodarske delavnice. Jasno je, da je to velika škoda na narodnem gospodarstvu, ki raste le ob delu. Tudi francoska zemlja še ni tako bogata, da bi lahko dva dni počivali — treba bo še delati, zato bodo uvedli nadure z 10% pribitkom. Tako Francozi. Nemci pa so že davno rekli, da jih nič ne briga, če drugi narodi delajo samo 20 ur tedensko, oni bodo delali dalje. Tudi Rusi sijajno delajo. Racionalizacijski sistem »Štahanov« dela čudeže. Toda 40urni delavnik je veljal samo za podjetja, kmetje so delali tudi sedaj vedno od zore do mraka. Gotovo pa je, da gre ljudstvo za tem, da se življenje uredi tako, da bo čim udobnejše. Bo že prišel čas, ko se bo lahko manj delalo — morda celo en dan v tednu, pa bo dovolj za ves teden življenja, toda vsi bodo morali držati to odločitev, ne pa, da bi ta ali oni narod sklenil, da manj dela, drugi pa bo bolj delal, kajti potem je jasno, da bo postal močnejši tisti, ki bo več delal. Ni samo tragedija na primer v tem, da je v Ameriki 10 milijonov brezposelnih, kajti večinoma dobivajo podporo v višini plače, nego je to brezdelje tudi škoda na narodnem gospodarstvu. Iz tega stališča in iz stališča psiholoških vplivov brezposelnosti na pridnega človeka je treba prvenstveno gledati to brezdelje.

ZA NAŠE GOSPODINJE

Piška v papriki

V kozici razbela nekaj masti, prideni obilo čebule in malo paprike ter zarumeni. Potem stresi v to zrezano piško ter praži toliko časa, da bo meso mehko. Pri tem večkrat premešaj in zalivaj, da se ne bo priželo. Naposled potresi z moko, mešaj še nekaj časa nad ognjem, zalij z juho ter prideni še malo kisle smetane in vina. Ko prevre, je okusna piška pripravljena.

Jurčki z jajcem

Lepe jurčke tanko razreži, posuj jih s soljo, poprom in drobno sesekliman peteršiljem ter jih do mehkega duši na surovem maslu. Potem prežvrkljaj jajca, kolikor si jih namenila, jih hitro malo opeci na maslu, stresi v sredo krožnika, na katerem misliš servirati, okoli njih pa razvrsti v obliki venca dušene jurčke in narezane kisle kumarice.

Jurčki v kislu

so še boljši kot kumarice ali paradižniki. Pripravi prav male, zdrave in trde jurčke. Operi jih v mrzli vodi, nato jih vrzi v slan krop, ter dobro prevri. Zatem jih osuši in stresi v vrelo kis ter zopet še enkrat dobro prevri. Kis se pa pripravi takole: vinski kis zavri, pokuhaj v njem nekaj poprovih zrn, klinčkov, lavorjev list in malo olupljene čebulice (šalotke). Ko se to malo prekuha, dodaj že prekuhane jurčke in vse skupaj še enkrat prevri. Ko bo popolnoma ohlajeno, stresi v kozarec jurčke z vsem kisom in začimbami, nalij na vrh malo olja, da ne pride zrak zraven, ter dobro zaveži kozarec s pergamentnim papirjem. Pazi, da ni kis premočan. Ako je, ga nekoliko zalij z vodo.

Dober jabolčni zvitek

Vzemi 15 dkg dobrega prsnega masla, mešaj kakih 20 minut, pridaj mu 4 žlice mrzle vode, potem ugneti 1/4 kg moke. Ko je testo gladko, ga razvaljaj in položi v namazano pekačo, tako da visi rob testa po robu pekače. Zdaj naloži po testu na dnu na kolesca narezanih jabolok, potrosi pest rozin, malo zmletih orehovih ali lešnikovih jedrc, ali zmletih kokosovih orehov in nekaj sladkorja. Nato zgrni robove testa skupaj in lepo speci.

Kumnov liker

V 1/2 l alkohola in 1/2 l vode deni močiti 3 jedilne žlice kumna in vanilijo (če hočeš tudi 1 žlico janeža). Steklenico dobro zamaši in jo pusti 2 dni na toplem kraju. Medtem pa skuhaj v 1/2 l vode 1/2 kg sladkorja. Vre naj 1/2 ure počasi. Potem ohladi popolnoma, precedi skozi krpico v steklenico in dodaj alkohol, kjer se moči kumina; prej ga pa moraš tudi precediti. Liker se dolgo ohrani.

Prerezano limono

obvarujemo plesnobe, če jo denemo v čašo, ki je do polovice napolnjena s kisom.

ZA DOBRO VOLJO

Ena s počitnic

Očka, katere živalce pa so tisto tam?
To so teleta, Janezek.
Kajne, očka, zato, ker so iz telečjega mesa.

Otročja logika

Mamica, kje si bila ti rojena?
V Mariboru, Desanka.
In očka?
Očka pa v Beogradu.
Kje pa jaz, mamica?
Ti, dušica, pa v Ljubljani.
Hm, mamica, ali ni to res čudno, da smo se mi trije našli.